

A Sociological Explanation of the Relation between Religiosity Patterns and Demographic Variables with Social Tolerance (Case study: Ethnicities living in Kazerun city)

Mohammad Amiri¹

Majid Reza Karimi²

Alireza Khoddami³

Received: 26/06/2020

Accepted: 14/02/2021

Abstract

The present study has sociologically explained the relationship between religiosity patterns and demographic variables with the degree of social tolerance between ethnic groups living in Kazerun city (in Iran). The research method was survey, the sample size was 389 people, and sampling was based on multi-stage cluster sampling method. Data collection was done through a researcher-made questionnaire based on the Clark and Stock Religiosity Questionnaire as well as social tolerance questionnaire based on King's view. Data analysis tool was SPSS software at both descriptive and inferential levels. According to the findings, the level of social tolerance is the same between ethnicities. In addition, the level of social tolerance does not differ significantly between ethnicities

1. PhD Student in Political Sociology, Islamic Azad University of Jahrom, Jahrom, Iran.

mohamadbavan@yahoo.com

2. Assistant Professor of Sociology, Islamic Azad University of Jahrom, Jahrom, Iran (Author in charge). majidrezakarimi@gmail.com

3. Assistant Professor of Sociology, Islamic Azad University of Jahrom, Jahrom, Iran.

alirezakhoddami@yahoo.com

* Amiri, M. & Karimi, M. R., & Khodami, A. (2021). A Sociological Explanation of the Relation between Religiosity Patterns and Demographic Variables with Social Tolerance (Case study: Ethnicities living in Kazerun city). *Quarterly Journal of Islam and Social Studies*, 8(31), pp. 185-221. Doi: 10.22081/jiss.2021.58067.1663

according to the level of income, employment status, and marriage, but it differs according to the age and education levels of the subjects. According to the results, there is a significant relationship between religiosity and social tolerance with ($\text{sig} = 0.001$). Among the components of religiosity, the greatest impact on social tolerance is related to the belief component of religiosity ($\text{Beta} = 17.8$). Also, ritual components with ($\text{Beta} = 15.7$), experimental (feelings and emotions) with ($\text{Beta} = 16.8$) and consequential (behavioral) components with ($\text{Beta} = 15.5$) explained the fluctuations in social tolerance between ethnicities.

Keywords

Social Tolerance, Ethnicity, Religiosity, Social Cohesion, Kazerun.

تبیین جامعه‌شناختی رابطه الگوهای دینداری و متغیرهای جمعیتی با رواداری اجتماعی (مورد مطالعه: قومیت‌های ساکن در شهرستان کازرون)

محمد امیری^۱ مجیدرضا کریمی^۲ علیرضا خدای^۳
تاریخ دریافت: ۹۹/۰۴/۰۶ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۲۶

چکیده

تحقیق حاضر به تبیین جامعه‌شناختی رابطه بین الگوهای دینداری و متغیرهای جمعیتی با میزان رواداری اجتماعی بین قومیت‌های ساکن در شهرستان کازرون پرداخته است. روش تحقیق از نوع پیمایشی، حجم نمونه آماری ۳۸۹ نفر و نمونه‌گیری بر اساس روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای بوده است. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه محقق‌ساخته، برگرفته از پرسش‌نامه دینداری کلارک و استاک و پرسش‌نامه رواداری اجتماعی برگرفته از دیدگاه کینگ بوده است؛ ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها نرم‌افزار SPSS در دو سطح توصیفی و استنباطی بوده است. بر اساس یافته‌ها، میزان رواداری اجتماعی بین قومیت‌ها یکسان است. همچنین میزان رواداری اجتماعی در بین افراد قومیت‌ها با توجه به سطح درآمد، وضعیت شغلی و تأهل، تفاوت معناداری ندارد، اما با توجه به سطوح سنی و سطح تحصیلات آزمودنی‌ها، با یکدیگر متفاوت است. با توجه به نتایج، رابطه معناداری بین دینداری با رواداری اجتماعی با $\text{sig}=0/001$ وجود دارد. در میان مؤلفه‌های دینداری، بیشترین میزان تأثیر بر رواداری اجتماعی مربوط به مؤلفه باور (اعتقادی) دینداری ($\text{Beta}=17/8$) است؛ همچنین مؤلفه‌های مناسکی با $\text{Beta}=15/7$ ، تجربی (احساسات و عواطف) با $\text{Beta}=16/8$ ، و پیامدی (رفتاری) با $\text{Beta}=15/5$ ، نوسان موجود در رواداری اجتماعی بین قومیت‌ها را تبیین نموده‌اند.

کلیدواژه‌ها

رواداری اجتماعی، قومیت، دینداری، انسجام اجتماعی، کازرون.

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی جهرم، جهرم، ایران. mohamadbavan@yahoo.com
۲. استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد جهرم، جهرم، ایران (نویسنده مسئول). majidrezakarimi@gmail.com
۳. استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد جهرم، جهرم، ایران. alirezakhoddamy@yahoo.com

* امیری، محمد؛ کریمی، مجیدرضا؛ خدای، علیرضا. (۱۳۹۹). تبیین جامعه‌شناختی رابطه الگوهای دینداری و متغیرهای جمعیتی با رواداری اجتماعی (مورد مطالعه: قومیت‌های ساکن در شهرستان کازرون). فصلنامه اسلام و مطالعات اجتماعی، (۳۱)، صص ۱۸۵-۲۲۱.
Doi: 10.22081/jiss.2021.58067.1663

۱. مقدمه

رواداری معادل واژه تلورانس (Tolerance) در زبان انگلیسی، و به معنای «تاب آوردن، صبر کردن، قدرت پذیرش مشکلات و ناراحتی‌ها، توانایی تحمل رنج و سختی، مقاومت در برابر دشواری، با نرمی و مهربانی رفتار کردن، لطف و مهربانی کردن» است (مشیری، ۱۳۷۱، ص ۲۳۳). این واژه اولین بار در قالب تساهل در قرن شانزدهم در پیوند با شکاف فرقه‌های مذهبی شکل گرفت، اما در سال ۱۸۵۹م مفهوم مدرن از رواداری شکل می‌گیرد و آن را به اختلافات مذهبی محدود نمی‌کند. رواداری همچنین در آغاز دهه ۱۹۹۰م مورد توجه خاص سازمان ملل متحد قرار می‌گیرد و اعلامیه اصول مدارا (رواداری) در بیست‌وهشتمین نشست کنفرانس عمومی سازمان یونسکو که از ۲۵ اکتبر تا ۱۶ نوامبر ۱۹۹۵م در پاریس برگزار شد، توسط کشورهای عضو یونسکو اعلام و تصویب شد.

از دیدگاه جامعه‌شناختی نیز رواداری، پذیرش و کنار آمدن با افراد و گروه‌هایی که از نظر نظام ارزشی و عقیدتی با ما متفاوت هستند تعریف شده است (Kobayashi, 2010, p. 321). در جای دیگر، دنیس یتس معتقد است رواداری آزاد گذاشتن دیگران برای داشتن ویژگی‌های شخصی یا نگهداری عقاید و اعمالی است که دیگران آن را عملی اشتباه یا تنفرانگیز قلمداد می‌کنند (Dennis, 2007, p. 3).

تساهل و تسامح به مفهوم اسلامی، در دو معنا به کار رفته است؛ نخست به معنای سهولت و سماجت شرع مقدس اسلام که در مواردی از آن به نفی حرج از دین تعبیر شده (حج، ۸۷) و دیگری، به عنوان فضیلتی اخلاقی و شیوه رفتار و عمل که جایگاه ارزشی آن در فرهنگ اسلامی مورد توافق همگان است. ریش تساهل در مفهوم نخست، به روایت معروف پیامبر ﷺ برمی‌گردد که شریعت اسلام را شریعت سهله و سمحه توصیف می‌فرمایند (کلینی، ۱۳۵۹، ص ۴۹۴). بنابراین رواداری در اصل پذیرش دین وجود دارد؛ یعنی انسان در اصل پذیرش و انتخاب دین مختار است، اما پس از پذیرش دین، اصول و فروع ثابتی وجود دارد که دین هرگز در این زمینه انعطاف‌پذیر و اهل رواداری نیست. اما با وجود این در شرایط مقتضی از انعطاف لازم برخوردار است و اهل

رواداری و مسامحه است. بر این اساس دو تفسیر در مورد رواداری در دین وجود دارد:
۱. رواداری در ذات دین است؛ به این معنا که سخت گیری اساساً شایسته دین نیست، پس دین مقتضای تساهل و رواداری است.

۲. تفکر نسبی گرایی و پلورالیسم دینی: بر اساس این دیدگاه همه ادیان برحق بوده و نمی توان تنها یک دین یا تفکر را حقیقت دانست. این تفکر برگرفته از تساهل دینی در جوامع غربی است؛ چراکه بر اساس آیه قرآن «إن الدین عند الله الإسلام»، به طور انحصار، تنها دین و تنها راه سعادت و نجات، اسلام است. البته منظور از پلورالیسم (تکثرگرایی)، تحمل و رواداری با سایر گروه‌ها و جریان‌های فکری است، نه تأیید حقانیت آنان (کدیور، ۱۳۷۶، ص ۱۰).

ایران از دیرباز محل سکونت اقوام متعددی بوده، به طوری که از نظر تنوع قومی رتبه ۴۷ و از نظر تنوع زبانی رتبه ۲۹ جهان را دارا است که نشان از ناهمگونی زیاد کشور است (اکبری، ۱۳۹۶، ص ۷۲). همین تنوع، تحرکات قومی را از اهمیت خاصی برخوردار ساخته است، به طوری که بخشی از سیاست‌های ملی و بین‌المللی ایران در قرن بیستم متأثر از مسئله قومیت‌ها بوده و این مسئله یکی از مهم‌ترین مسائل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی معاصر به شمار می‌آید (فکوهی، ۱۳۸۵، ص ۱۲۷). بنابر نظر برخی از اندیشمندان، در حدود پنجاه درصد از شهروندان ایرانی از اقوام غیرفارس هستند (مقصودی، ۱۳۸۰، ص ۱۶)؛ بر این اساس یکی از پایدارترین مسائل اجتماعی ایران در دوران معاصر، چگونگی هم‌زیستی و هم‌گرایی این اقوام بوده است. با تشکیل دولت مدرن (پهلوی) از قدرت و نفوذ سیاسی قبایل، خوانین و تشکیلات قومی کاسته شد. برنامه‌های اعمال‌شده از سوی دولت در جهت یکسان‌سازی فرهنگی، اسکان عشایر، متحدالشکل کردن لباس‌ها و... منجر به انحلال جامعه سنتی و محلی و تقویت تشکیلات بروکراتیک شد (بشیری، ۱۳۷۵، ص ۲۸۶). استان فارس از جمله مناطقی بود که در آن سیاست اسکان با شدت تمام از سوی دولت رضاشاه اعمال شد. یکی از کانون‌های بسیار مهم این استان که اعمال سیاست اسکان در آن صورت گرفت، شهرستان کازرون بود. این منطقه از دیرباز محل سکونت اقوام متعددی (ترک، لر، فارس و خرده‌گروه‌های

دیگر) با تفاوت‌های فرهنگی، زبانی یا گویشی بوده است که طی قرن‌ها در کنار یکدیگر زندگی می‌کردند؛ اما این هم‌زیستی همواره مسالمت‌آمیز نبوده است. گاهی اوقات با مشکلاتی در نحوه برقراری ارتباط با یکدیگر و با نظام سیاسی در طرح مطالبات و خواسته‌های مختلف خود و روش‌های دستیابی به آنها مواجه بوده‌اند؛ همچنین برخورداری از تنوع گوناگونی قومی، معیشتی و فرهنگی باعث به وجود آمدن شکاف‌ها و اختلافات متعددی در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی و گاه تضاد و ستیز شده است، و در نتیجه خواسته یا ناخواسته موجب بروز مسائلی در سطح خرد جامعه شده است. بروز تعارضاتی در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین روی دادن رگه‌هایی از خشونت‌های سیاسی و اجتماعی که در سال ۱۳۹۷ در کازرون رخ داد، نشان می‌دهد که مسئله رواداری اجتماعی و سیاسی برای دولت به مسئله‌ای مهم و چالش‌برانگیز تبدیل شده است.

با توجه به تاریخ اجتماعی و سیاسی منطقه مورد مطالعه، رواداری اجتماعی بین اقوام و طوایف گوناگون از نظر تاریخی مرسوم نبوده است و قومیت‌ها با عقاید متفاوت، با تعصب اقتدارگرایانه پاسخ داده‌اند؛ با وجود این، شواهد تاریخی گویای نیاز مبرم و ذاتی انسان به زندگی جمعی بوده است و هم‌زیستی انسان‌ها در کنار هم مسئله‌ای است که همواره در طول تاریخ وجود داشته و انسان‌ها در پی آن بوده‌اند که راه‌ها و شیوه‌های زندگی مسالمت‌آمیز را در کنار هم بیابند (بهشتی و دیگران، ۱۳۹۲). درگیری‌ها و کشمکش‌های مختلف قومی نشان‌دهنده محیط مستعد تنش‌های سیاسی و اجتماعی و ایجاد مسئله‌ای اجتماعی است که نظم و امنیت شهروندان را به مخاطره می‌اندازد. از سوی دیگر، حساسیت و دامنه ارتباط اقوام با یکدیگر، منعکس‌کننده رواداری اجتماعی و یا برعکس، کشمکش و تضاد بین قومی و نارواداری است که در هر دو حالت در سرنوشت منطقه مورد مطالعه تأثیرگذار است.

ویلیامز^۱ معتقد است که اگر گروه‌های مختلف عقاید متفاوت داشته باشند و

1. Williams.

جایگزینی برای زندگی در کنار هم نداشته باشند، تساهل امری ضروری خواهد بود (ژاندرن^۱، ۱۳۷۸، ص ۱۴). در چنین شرایطی آنچه باعث هم‌بستگی اجتماعی اقوام خواهد شد، گسترش فرهنگ رواداری است. یکی از عواملی که می‌تواند در گسترش فرهنگ رواداری و نهادینه کردن آن در جامعه نقش داشته باشد دین است که با تجویز هنجارها و قواعدی برای معتقدانش در اعمال و رفتار آنها در مناسبات روزانه و از جمله در رواداری با کسانی که مورد قبول فرد دیندار نیستند، تأثیرگذار است. با توجه به اینکه در جامعه ایران در طول تاریخ، مذهب به‌عنوان یکی از نهادهای مؤثر در زندگی اجتماعی بوده است، بدون تردید یکی از عواملی که می‌تواند در نهادینه کردن سنت رواداری اجتماعی نقش عمده‌ای ایفا کند، نحوه برخورد دینداران با تنوع موجود در زندگی اجتماعی است. به نظر دورکیم دین در خود هم احساس و رفتار دارد و هم شیوه تفکر (افروغ، ۱۳۷۳، ص ۱۰۹). هدن نیز معتقد است دینداری عامل اساسی اجتماعی شدن و انسجام فکری، عملی و جهت‌گیری در رفع مشکلات، پدیده‌ها و مسائل اجتماعی است (Heden, 1983، به نقل از آزادارمکی و بهار، ۱۳۷۷، ص ۱۱۶). همچنین دیویس^۲ نیز بر تأثیر دینداری بر رفتار افراد جامعه تأکید دارد. او بیان می‌کند که دینداری عزم افراد را برای رعایت هنجارهای گروهی تقویت می‌کند و بدین‌وسیله یکانی افراد در جامعه را با یکدیگر تقویت می‌کند (همیلتون^۳، ۱۳۷۷، ص ۲۱۰).

بر این اساس بررسی رابطه دینداری با رواداری اجتماعی، موضوعی قابل تأمل و تحقیق در میان جوامع دارای ریشه دینی مشترک با تنوع فرهنگی گوناگون است. پژوهش حاضر به بررسی رابطه الگوهای دینداری^۴ و رواداری اجتماعی^۵ در بین قومیت‌های شهرستان کازرون به‌عنوان یکی از شهرستان‌های چندقومیتی ایران پرداخته

1. Gendron.
2. Davies
3. Hamilton
4. Religiosity
5. Social Tolerance

است. در این پژوهش جوهر و ذات دین مورد توجه نبوده، بلکه نوع خاصی از رفتار اجتماعی که با تأثیر از دین در کنش دینداران متجلی است بررسی می‌شود و در پی پاسخ به این سؤالات است که آیا دینداران (مذهبی‌ها) از لحاظ فکری و عملی در برابر دیگرانی با سلايق و فرهنگ‌های مختلف رواداری خواهند داشت؟ آیا بر مبنای آنچه که از دین با جنبه‌های باور (اعتقاد)، عواطف و احساسات و پیامدهای آن برداشت کرده‌اند از خود در برابر دیگران رواداری نشان می‌دهند؟ رواداری اجتماعی چه رابطه‌ای با متغیرهای زمینه‌ای سن، جنس، وضعیت تأهل و قومیت دارد؟

۲. پیشینه پژوهش

جدول شماره ۱

موضوع پژوهش	مسأله پژوهش	پژوهشگران	سال پژوهش	نتایج پژوهش
بررسی رابطه میزان دینداری و انواع آن با مدارای اجتماعی	مدارای اجتماعی	صابر و همکاران	۱۳۸۳	دین و دینداری بیشترین تأثیر را بر مدارا جوبودن افراد دارد؛ هرچه افراد دیندارتر باشند مدارای آنان در موضوعاتی مثل مسائل جنسی، جرم و ارتباط با غیرمسلمانان کمتر است.
مدارای اجتماعی و ابعاد آن	مدارای اجتماعی	ادیبی سده و همکارانش	۱۳۹۱	رابطه معنادار بین متغیرهای مستقلی همچون سن، وضعیت تأهل، درآمد، جامعه‌پذیری قومی، قوم‌مداری و مدارای اجتماعی است؛ هرچه فرد قوم‌گراتر باشد رواداری او در زمینه‌های مختلف کمتر است.

موضوع پژوهش	مسأله پژوهش	پژوهشگران	سال پژوهش	نتایج پژوهش
بررسی جامعه‌شناختی رابطه الگوهای دینداری با انواع مدارای اجتماعی	دینداری و مدارا	مؤمنی و همکاران	۱۳۹۵ م	بر اساس نتایج، کسانی که بُعد مناسکی دینداری در آنها قوی‌تر است، مدارای کمتری دارند؛ اما در مقابل، کسانی که الگوی اخلاقی‌گرایی در آنها برجسته‌تر است از مدارای بالاتری برخوردارند.
رابطه دینداری و مدارا	دینداری و مدارا	استوفر ^۱	۱۹۹۲ م	بین تعهد دینی و نبود مدارا رابطه وجود دارد؛ افرادی که به‌طور منظم به کلیسا می‌روند نسبت به کسانی که کم و به‌صورت نامنظم به کلیسا می‌روند مدارای کمتری دارند.
دینداری و مدارا در ایالات متحده و لهستان	دینداری و مدارا	کارپف ^۲	۲۰۰۲ م	دینداری با ویژگی‌های عمومی آن تأثیر منفی بسیار اندکی بر مدارا دارد. همچنین دینداری تئوکراتیک رابطه دینداری با عدم مدارا را تشدید می‌کند؛ به این ترتیب دیندارانی که معتقدند کلیسا باید در قدرت سیاسی دخالت کند، کمتر اهل مدارا هستند.
دین، طبقه و مدارای سیاسی اجتماعی	مدارای سیاسی و اجتماعی	کاتینک ^۳	۲۰۰۲ م	افرادی که در کلیسا بیشتر حضور می‌یابند، مدارای کمتری دارند. همچنین هرچه افراد به طبقات بالاتری تعلق داشته باشند، میزان مدارای سیاسی آنها بیشتر است.

1. Stouffer
2. Karpov
3. cutting

۳. مبانی نظری

رواداری و دینداری از جمله مفاهیمی است که در رشته‌های مختلف علوم انسانی و اجتماعی از زوایای مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. این اصطلاحات در جامعه‌شناسی نیز مورد توجه بوده است.

رابرتسون اسمیت^۱ عملکردهای دین را مورد توجه قرار داده و می‌گوید دین دو کارکرد عمده دارد: یکی تنظیم‌کننده رفتار فردی برای خیر همگان، و یا به سخن دیگر برای گروه، و دیگری برانگیزاننده احساس مشترک جهت وحدت اجتماعی که از طریق مناسک مذهبی انجام می‌شود (همیلتون، ۱۳۸۱، ص ۱۷۰). دورکیم نیز پدیده‌های دینی را به دو مقوله باورها و مناسک تقسیم می‌کند (دورکیم، ۱۳۸۳، ص ۴۸). به استدلال وی، دین زاییده مناسک است و از طریق مشارکت در مناسک و مراسم مذهبی است که قدرت اخلاقی جامعه آشکارا احساس می‌شود و احساسات اخلاقی و اجتماعی از این طریق تقویت و تجدید می‌شود (همیلتون، ۱۳۸۱، ص ۱۷۶). وی همچنین می‌گوید در هر دینی انجام یک‌سری اعمال خاص برای پیروان و مؤمنان آن دین ممنوع گردیده است و انجام چنین اعمالی توسط یک فرد، تنبیه، ملامت یا دست‌کم نفرت عمومی را به دنبال خواهد داشت. در پی انجام اعمال ممنوعه، فرد گناهکار شده و باید منتظر نوعی عذاب (از طرف جامعه یا طبیعت) باشد (دورکیم، ۱۳۸۳، ص ۳۰۰).

بر اساس نظریه مناسک، افراد در غلیان ناشی از اعیاد و مراسم و جشن‌های اجتماعی، از طریق اعمال مشترک و کردارهایی همانند پای‌کوبی و غریو‌کشی به هم نزدیک شده، نوعی همدلی پیدا می‌کنند و این امر سبب تعامل و پیوند میان آنها می‌شود (پنجه‌بند، ۱۳۸۵، ص ۴۴، به نقل از کلاتری و حسینی‌زاده، ۱۳۹۴، ص ۲۹)؛ این تعامل و پیوند در نوبه خود می‌تواند عامل کاهش تنش اجتماعی، احساس هم‌گرایی و رواداری اجتماعی تلقی گردد.

مالینوفسکی^۲ معتقد است دین ریشه در فشارها و تنش‌های عاطفی دارد و در

1. Robertson Smit.

2. Malinowsk

مشکلات به کمک انسان‌ها می‌آید و احساس آرامش را برای آنها به ارمغان می‌آورد. همچنین وی معتقد است کسی که به مناسک عمل می‌کند، بر اثر تخلیه عاطفی آرامش بیشتری احساس کرده و وظایفش را در جامعه به‌گونه مؤثرتری انجام می‌دهد. وی مناسک را نیرومندترین وسیله یکپارچگی گروهی می‌داند (همیلتون، ۱۳۷۷، صص ۹۱-۹۰).

به اعتقاد جانسون و جانگ^۱ دینداران صداقت و اعتماد بیشتری در روابطشان با دیگران دارند و تشکیلات مذهبی از طریق آموزه‌های دینی، همه افراد جامعه را به صداقت و حفظ ارزش‌های اخلاقی تشویق می‌کند (Johnson & Jang, 2004, p. 239).

بی‌تس^۲ نیز در مطالعات خود بر نقش و کارکرد مراسم و مناسک دینی تمرکز کرده و دین را عامل تقویت حس هم‌بستگی گروهی می‌داند؛ به عقیده وی، دین سه کارکرد اساسی در جامعه انسانی دارد که عبارتند از: پاسخ به سؤالات اساسی در مورد منشأ و هدف هستی، اعتباربخشی به نظم اخلاقی و اجتماعی موجود، دادن انضباط روان‌شناختی به پیروان، و تسکین رنج‌هایی که به‌طور اجتناب‌ناپذیر در زندگی آنها رخ می‌دهد (افروغ، ۱۳۷۳، ص ۱۰۸).

جان لاک^۳ جوهر و اساس دیانت را ایمان معطوف به محبت می‌داند و این تلقی از ایمان را اساس نظریه رواداری قرار داد (طباطبایی، ۱۳۸۲، ص ۲۳۱).

وبر معتقد است دین با مسائل و امور گوناگونی در تنش دائمی است که از آن جمله می‌توان به تنش دین با اجتماعات، اقتصاد، امور سیاسی، امور جنسی، هنر و حوزه خرد ورزی اشاره کرد. دین با موضع‌گیری در برابر این امور و واکنشی که نسبت به آنها نشان می‌دهد، الگوی خاصی از رفتار را تجویز می‌کند و انتظار دارد که پیروانش از این الگو تبعیت کنند؛ بنابراین پیروان ادیان آمادگی کمتری برای تحمل و رواداری با رفتارهایی که مورد قبول دین آنها نیست دارند. به‌زعم ویرنه آموزه‌های اخلاقی یک مذهب بلکه سلوک اخلاقی ناشی از آن است که دارای فواید زیادی برای جامعه است (وبر، ۱۳۸۲، صص ۴۰۲-۳۷۵).

1. Johnson and Jang

2. Beats

3. John Locke

اریک فروم^۱ نیز به دو نوع دینداری اشاره کرده است:

۱. دین خودخواهانه یا خودکامه: دین خودکامه به معنای شناسایی قدرتی برتر است که بر سرنوشت انسان تسلط داشته و واجب‌الاطاعت و لازم‌الاحترام است. عنصر اصلی در ادیان خودکامه، تسلیم در برابر قدرت مافوق انسان است. فرمان‌برداری تقوای اصلی و نافرمانی بزرگترین معصیت به شمار می‌رود. انسان ضمن تسلیم، استقلال و تمامیت خود را به‌عنوان یک فرد از دست می‌دهد، اما احساس حمایت‌شدن به‌وسیله نیرویی پرهیبت و شوکت در او به وجود می‌آید و خود جزئی از آن می‌شود. اریک فروم معتقد است ادیان خودکامه مظهر قدرت و جبرند و انسان در مقایسه با آن به طرز رقت‌باری ناتوان است. هدف‌های موردادعا، هر وسیله‌ای را موجه جلوه می‌دهند و به‌صورت مظاهری درمی‌آیند که برگزیدگان دینی یا دنیوی به‌نام آن بر زندگی هم‌نوعان خود تسلط می‌یابند. به این ترتیب این نوع برداشت از دین با تصویر خشنی که از دین ترسیم می‌کند، توسل به خشونت را برای دینداران تجویز می‌کند.

۲. دین نوع‌خواهانه: دین نوع‌خواهانه بر محور انسان و توانایی او بنا شده است. انسان باید نیروی منطق خود را جهت شناسایی خویشتن، رابطه‌اش با هم‌نوعان و همچنین موقعیت خود در جهان توسعه دهد. هدف انسان در ادیان نوع‌خواهانه نیل به حداکثر قدرت است، نه حداکثر عجز و ناتوانی، تقوا و فضیلت به معنی تحقق نفس است نه اطاعت و فرمان‌برداری، و ایمان عبارت است از قطعیت یافتن معتقدات شخص بر اساس تجربه فکری و عاطفی او، نه پذیرش القائاتی به‌اعتبار شخص القاکننده (فروم، ۱۳۸۲، صص ۶۸-۵۱).

آلپورت در زمینه ارتباط دین و تعصب، کارکرد دین را تناقض‌آمیز می‌داند؛ چراکه هم موجد تعصب است و هم نافی آن. به نظر وی به‌رغم آنکه تعالیم ادیان بزرگ فراگیر و جهان‌شمول‌اند و بر اخوت و برادری تأکید می‌کنند، اجرای این تعالیم همواره با

1. Erich Fromm

تفرقه‌انگیزی و بی‌رحمی همراه بوده است. وی نیز در تحلیل خود به دو نوع دینداری اشاره دارد:

۱. دینداری برون‌دینی (نهادی): این نوع دینداری ناظر به امور بیرونی است، افرادی که در آن قرار می‌گیرند شخصیتی اقتدارگرا و تعصب‌آلود دارند، نگاهی ابزار و منفعت‌طلبانه به مذهب دارند و از آن برای رسیدن به مقاصدشان استفاده می‌کنند. این افراد به دلایل متعددی به سمت مذهب می‌روند؛ برای ایجاد امنیت و آرامش، برای معاشرت، برای توجیه خود و موقعیت. به عبارت دیگر، نمایشی از مذهب خود بروز می‌دهند تا به منافع خودخواهانه دست یابند.

۲. دینداری درون‌دینی (شخصی): در این نوع دینداری فرد تعالیم بنیادین کلیسا در مورد اخوت و برادری را منعکس کننده آرمان‌هایی می‌داند که صادقانه باورشان دارد؛ بنابراین به عضویت کلیسا درآمده، شخصیتی مداراجو دارد. افرادی که جهت‌گیری مذهبی درونی دارند، انگیزه‌های اصلی خود را در خود مذهب می‌یابند. این بدان معنا است که او با مذهب‌اش زندگی می‌کند (آلپورت، ۱۳۷۹، ص ۵۹). به این ترتیب دینداری شخصی و یا دیانت درونی‌شده، زمینه را برای تساهل و تسامح فراهم می‌آورد و دینداری نهادینه‌شده ناظر به امور بیرونی، زمینه تعصب و عدم رواداری را به وجود می‌آورد (Genia, & Shaw, 1991, p. 274).

وگت^۱ رواداری را ابزاری برای جامعه امروزی می‌داند و آن را به سه دسته تقسیم می‌کند: ۱. رواداری سیاسی: یعنی رواداری درباره اعمال افراد در فضای عمومی، با احترام به آزادی‌های مدنی، ۲. رواداری اخلاقی: یعنی رواداری در قبال اعمال دیگران در فضای خصوصی، و ۳. رواداری اجتماعی: رواداری در برابر ویژگی‌های مختلف انسانی که از تولد همراه او هستند (Vogt, 2002, pp. 41-52)، به نقل از عسگری و دیگران، ۱۳۸۸). وی همچنین رواداری را خویشتنداری در برابر چیزی که دوست نداریم یا چیزی که در برابر

1. Vogt

آن احساس تهدید می‌کنیم می‌داند. و گت رواداری را یک گرایش رفتاری تعریف می‌کند؛ یعنی نگرش را از خلال رفتار فهم می‌کند و رواداری در این معنا در مقابل نگرش قرار می‌گیرد (Phelps, 2004, p. 24).

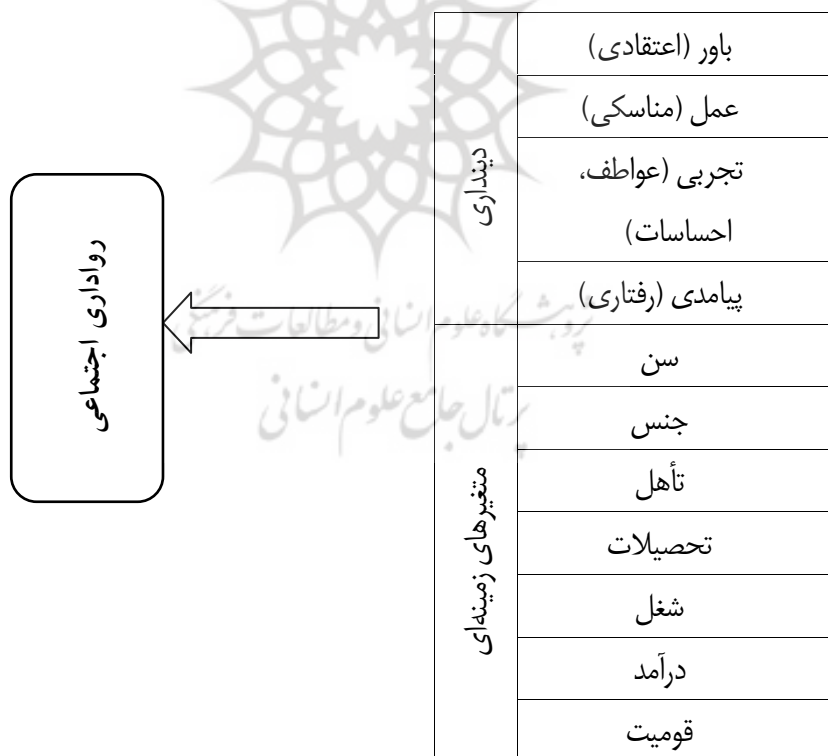
چیکرینگ و ریسر^۱ در بررسی رواداری بر دیدگاه و گت تکیه کرده‌اند. طبق نظر آنها افراد روادار دارای توانایی‌ای هستند که به آنها این اجازه را می‌دهد که علاوه بر پذیرش و احترام درباره تفاوت‌ها، به تحقیق بیشتری درباره این تفاوت‌ها علاقه نشان دهند و وجود آنها را نیز بپذیرند. طبق این نظریات، افراد با تمایل روادارانه علاوه بر تحمل ناملایمت‌ها، به افراد متفاوت از خود با آغوش باز خوش آمد می‌گویند و به دنبال صمیمیت اجتماعی با آنها هستند (Chickering & Reiss, 1993)، به نقل از عسگری و دیگران، ۱۳۸۸، ص ۸.

رابرت پانتام به این نکته اشاره دارد که به‌طور کلی سرمایه اجتماعی در نهادینه کردن رفتارها و نگرش‌های دموکراتیک نقش بسیار مهمی دارد. وی معتقد است تجربه‌ای که فرد از طریق روابط گسترده با دیگران به دست می‌آورد در گسترش جهت‌گیری‌های روادارانه نقش اساسی دارد. در حقیقت افزایش رواداری به حضور شهروندان در انجمن‌ها و گروه‌های داوطلبانه، و به‌طور کلی داشتن شبکه روابط اجتماعی گسترده وابسته است؛ زیرا داشتن شبکه روابط اجتماعی وسیع و متنوع، وجود روابط چهره‌به‌چهره و افزایش اعتماد و روابط متقابل را باعث خواهد شد. بر این اساس، مردم از طریق برقراری ارتباط با گروه‌های مختلف و داشتن شبکه‌های اجتماعی وسیع و گسترده اجتماعی تجربه‌های بسیار مثبتی را به دست می‌آورند. آنها با داشتن شبکه روابط اجتماعی متنوع با علایق و منافع گروه بیرون از خود و شیوه‌های مختلف زندگی گروه‌ها آشنا می‌شوند و از این طریق آنها بیشتر کنش‌های مداراجویانه از خود بروز می‌دهند (Erickson & Côté, 2009, p. 52).

1. Chickering & Reiss.

فرضیه تماس، یکی از فرضیات مهمی است که درباره تأثیر شبکه روابط اجتماعی بر رواداری مطرح است. بر اساس این فرضیه، رواداری با تماس‌های گسترده‌ای شکل می‌گیرد که افراد با دوستان و آشنایان دارند. بر اساس فرضیه تماس، رواداری بیشتر در میان مردمی است که با شبکه‌های اجتماعی متنوع سروکار دارند و در موقعیت‌های اجتماعی مختلف حضوری فعال دارند. بنابراین تماس با دیگران زمانی به رواداری منجر می‌شود که تماس با سایر گروه‌ها مبتنی بر رابطه‌ای برابر، غیررقابتی، داوطلبانه و شامل اهداف مشترک باشد (Côté & Andersen, 2013, p. 91).

۴. مدل تجربی پژوهش

۵. فرضیه‌های پژوهش

- بین دینداری (اعتقادی، مناسکی، تجربی (عواطف) و پیامدی) و رواداری اجتماعی قومیت‌ها رابطه معناداری وجود دارد.
- بین درآمد و رواداری اجتماعی قومیت‌ها رابطه معناداری وجود دارد.
- بین سن و رواداری اجتماعی قومیت‌ها رابطه معناداری وجود دارد.
- بین میزان رواداری اجتماعی زنان و مردان اقوام، تفاوت معناداری وجود دارد.
- بین رواداری اجتماعی اعضای قومیت‌ها با توجه به وضعیت تأهل آنها تفاوت معناداری وجود دارد.
- بین رواداری اجتماعی اعضای قومیت‌ها با توجه به سطح تحصیلات آنها تفاوت معناداری وجود دارد.
- بین رواداری اجتماعی اعضای قومیت‌ها با توجه به وضعیت شغلی آنها تفاوت معناداری وجود دارد.
- بین رواداری اجتماعی اعضای قومیت‌ها با توجه به قومیت آنها تفاوت معناداری وجود دارد.

۶. روش تحقیق

این پژوهش بر اساس رویکرد کمی با استفاده از روش پیمایشی انجام شده و برای گردآوری داده‌ها از ابزار پرسش‌نامه استفاده شده است. سطح تحلیل این پیمایش خرد و واحد تحلیل فرد است. جامعه آماری تحقیق کلیه اقوام (فارس، لر، ترک و...) که دربرگیرنده کل جمعیت شهرستان کازرون است، بر پایه سرشماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران، ۲۶۶.۲۱۷ نفر است. با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و با توجه به حجم جامعه و با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۳۸۹ نفر انتخاب شدند. پس از گردآوری پرسش‌نامه مشخص شد که ۳۵۳ نفر از اعضای نمونه موردنظر به صورت کامل پرسش‌نامه را پاسخ داده‌اند و تعداد ۳۶ نفر نیز به صورت ناقص پرسش‌نامه را

تکمیل نموده بودند که در مرحله اصلی تجزیه و تحلیل داده‌ها، از تحلیل کنار گذاشته شدند.

۱-۶. روایی^۱ و پایایی^۲

برای بررسی میزان دقت شاخص‌ها و گویه‌های مربوط به هر متغیر و سنجش روایی کل پرسش‌نامه، از اعتبار صوری^۳ استفاده شد؛ به این صورت که تعاریف مفاهیم و متغیرها به کارشناسان مورد نظر (استادان جامعه‌شناسی) عرضه شد که نظر آنها، تأیید اعتبار پرسش‌نامه بود. در این پژوهش بعد دانشی دینداری کنار گذاشته شد. بر اساس ضریب آلفای کرونباخ ضریب پایایی همه متغیرهای پژوهش بالاتر از ۰/۷ است.

جدول شماره ۲ پایایی پرسش‌نامه نهایی بر اساس آلفای کرونباخ

متغیر	شاخص	ضریب آلفا
دینداری	بعد باور (اعتقادی)	۰/۸۴۳
	بعد عمل (مناسکی)	۰/۷۸۵
	بعد تجربی (عاطفی)	۰/۷۶۵
	بعد پیامدی (رفتاری)	۰/۸۲۳
رواداری اجتماعی	سیاسی	۰/۸۹۳
	عقیدتی	۰/۷۴۶
	هویت‌ی	۰/۷۵۲
	رفتاری	۰/۸۳۴

1. Validity
2. Reliability
3. Face Validity.

۷. تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

۷-۱. مدل‌های سنجش متغیرهای دینداری و رواداری اجتماعی

جدول شماره ۳: ابعاد دینداری در مدل گلاک و استارک

(سراج‌زاده و توکلی، ۱۳۸۰، صص ۱۶۵-۱۶۴)

ابعاد دینداری	انواع	ویژگی‌ها
الف. باور (اعتقاد)	۱. پایه‌ای مسلم	ناظر بر شهادت به وجود خدا و معرفی ذات و صفات او.
	۲. غایت‌گرا	هدف و خواست خدا از خلقت انسان و نقش او در راه نیل به این هدف.
	۳. زمینه‌ساز	روش‌های تأمین اهداف و خواست خداوند و اصول اخلاقی که بشر برای تحقق آن اهداف باید به آنها توجه کند.
ب. بعد مناسکی (عمل)	۱. مشارکت در فعالیت‌های مناسکی	
	۲. تفاوت‌های مربوط به ماهیت یک عمل و معنای آن نزد فاعلان آن.	
ج. بعد تجربی (احساسات و عواطف دینی)	۱. تأییدی	حس مؤدت و تأیید به وجود خدا.
	۲. ترغیبی	گزینش آگاهانه خدا و اشتیاق به او.
	۳. وحیانی	حس صمیمیت و شور و وجد به خدا.
د. بعد پیامدی (رفتاری)	به اعمالی گفته می‌شود که از عقاید، احساسات و اعمال مذهبی ریشه می‌گیرد و از ثمرات و نتایج ایمان در زندگی و کنش‌های بشر است.	
	ه. بعد دانشی (معرفتی) آگاهی و شناخت در اعتقادات در بعد دانش.	

۲-۷. مؤلفه‌های رواداری اجتماعی بر مبنای تقسیم‌بندی پیتز کینگ^۱ (King, 1976, p. 40)

۱. عقیدتی	رواداری در مقابل عقاید دیگر.
۲. سیاسی	به‌کارگیری اصول دموکراسی.
۳. هویتی	رواداری در قبال هویت‌های دیگر.
۴. رفتاری	رواداری در روابط اجتماعی، رواداری در قبال رفتارهای مختلف دیگران (قانونی-غیرقانونی).

۳-۷. تعاریف

۱-۷-۳. دینداری

تعریف نظری: به گفته دور کیم، دین نظام یکپارچه‌ای از باورداشت‌ها و عملکردهای مرتبط با چیزهای مقدس است. این باورداشت‌ها و عملکردها همه کسانی را که به آن عمل می‌کنند در یک اجتماع اخلاقی واحد هم‌پسته می‌کند (دیلنی، ۱۳۸۷، ص ۱۵۲).

تعریف عملی: در این تحقیق متغیر دینداری با ابعاد اعتقادی، مناسکی، عاطفی و پیامدی، با استفاده از طیف لیکرت از طریق پرسش‌نامه سنجیده شده است:

۱. بعد اعتقادی: بروز رفتارهایی در زمینه اعتقادی (اعتقاد به خدا، اعتقاد به پیامبر، اعتقاد به قرآن، اعتقاد به انجام و رعایت اعمال دینی، مانند نماز، روزه و جهاد به‌عنوان جزئی از باورهای دینی).

۲. بعد مناسکی: نمازهای روزانه، شرکت در نماز جماعت، روزه گرفتن و به‌جای آوردن دیگر عبادات.

1. King

۳. بعد عاطفی: ترس از خدا، توبه و تقرب به خدا، و احساس آرامش.
۴. بعد پیامدی (رفتاری): حجاب، پرهیز از اسراف و خوردن غذاها و آشامیدنی‌های خاص، کمک به محرومان، و نیکی در حق دیگران.

۳-۷-۲. رواداری اجتماعی

تعریف نظری: رواداری فضیلت پرهیز کردن از توسل به قدرت در برابر عقیده یا عمل دیگران است، در عین آنکه عقیده یا عملی با عقیده یا عمل خود ما همساز نباشد و با وجود آنکه اخلاقاً آن را نپسندیم (وارناک، ۱۳۷۹، ص ۱۹۸).

تعریف عملی: در این تحقیق متغیر رواداری اجتماعی با ابعاد سیاسی، عقیدتی، هویتی و رفتاری، با استفاده از طیف لیکرت از طریق پرسش‌نامه سنجیده شده است:

۱. رواداری سیاسی: قبول حق برای گروه‌های قومی (گروه‌های موردسنجش: انتخابات، مشارکت سیاسی، تشکل‌های سیاسی، پست‌های سیاسی و...)

۲. عقیدتی: باور به دگراندیشی، نسبی‌گرایی فرهنگی، عدم تعصب، باور به آزادی عقیده دیگران (گروه‌هایی در رابطه با فرهنگ قومی، تعصب قومی، احترام به فرهنگ و عقاید اقوام دیگر و...)

۳. هویتی: جنس، نژاد، طایفه، زبان، دین و... (گروه‌هایی در قالب هویت قومی، نژادی و...)

۴. رفتاری: روابط جنسی، رفتار با مجرمان و عدم سخت‌گیری در قبال بعضی از جرم‌ها در جامعه (گروه‌ها در مورد قتل، ارتداد، مصرف مواد مخدر و در رابطه با روابط جنسی و...)

۸. یافته‌های پژوهش

خصوصیات فردی و جمعی افراد مورد پژوهش

جدول شماره ۴: توصیف متغیرهای زمینه‌ای

متغیر	توزیع درصدی
جنس	۱۹۵ نفر (۲/۵۵ درصد) مرد، ۱۵۸ نفر (۸/۴۴ درصد) زن.
سن	حداقل سن ۱۶ سال، حداکثر سن ۶۵ سال (۱/۲۰ درصد زیر ۲۰ سال، ۶/۳۰ درصد بین ۲۰ تا ۳۰ سال، ۳/۳۳ درصد بین ۳۰ تا ۴۰ سال و ۱/۱۶ درصد بیش از ۴۰ سال).
وضعیت تأهل	۱۹۶ نفر (۵/۵۵ درصد) متأهل، ۱۳۵ نفر (۲/۳۸) مجرد و ۲۲ نفر (۲/۶ درصد) مطلقه و بیوه.
سطح تحصیلات	۶۸ نفر (۲/۱۹ درصد) زیر دیپلم، ۱۱۹ نفر (۷/۳۳ درصد) دیپلم تا فوق دیپلم، ۱۴۱ نفر (۹/۳۹ درصد) کارشناسی و ۲۵ نفر (۱/۷ درصد) کارشناسی ارشد و بالاتر.
وضعیت اشتغال	۱۰۶ نفر (۳۰ درصد) کارمند، ۱۲۱ نفر (۳/۳۴ درصد) کارگر یا شغل آزاد، ۴۶ نفر (۱۳ درصد) خانه‌دار و ۸۰ نفر (۷/۲۲ درصد) بیکار.
قومیت	۱۶۹ نفر (۹/۴۶ درصد) فارس، ۸۰ نفر (۷/۲۲ درصد) لر، ۷۷ نفر (۸/۲۱ درصد) ترک، و سایر قومیت‌ها ۲۷ نفر (۶/۷ درصد).

جدول شماره ۵: آزمون تفاوت میانگین رواداری اجتماعی بر حسب جنسیت

متغیر	جنسیت	N	میانگین	میانگین تفاوت	خطای استاندارد تفاوت	t	درجه آزادی	آزمون لوین	
								سطح معناداری	F
رواداری اجتماعی	مرد	۱۹۵	۸۴/۸۹۲	۰/۸۱۶	۰/۷۱۲	۱/۱۴۶	۳۵۱	۰/۲۵۰	۰/۷۷۶
	زن	۱۵۸	۸۴/۰۷۵						۰/۳۷۹

همان گونه که نتایج جدول نشان می دهد میزان t مشاهده شده آزمودنی های زن و مرد برابر ۱/۱۴۶ است که با توجه به درجه آزادی ۳۵۱ و سطح معناداری ۰/۰۵، معنادار نیست؛ در نتیجه فرض صفر رد نمی شود. لذا می توان با ۹۵ درصد اطمینان بیان داشت که میزان رواداری اجتماعی مردان و زنان با یکدیگر برابر است؛ همچنین سطح معناداری به دست آمده برای آزمون لوین نشان دهنده همگنی واریانس ها است.

جدول شماره ۶: بررسی رابطه همبستگی بین متغیرهای سن و درآمد با رواداری اجتماعی

متغیرها	رواداری اجتماعی	
	r	p
سن	۰/۳۱۰	۰/۰۰۰
درآمد	-۰/۰۸۴	۰/۰۹۳

نتایج جدول نشان می دهد که به احتمال ۹۹ درصد رابطه معناداری بین سن و رواداری اجتماعی وجود دارد. همچنین ضریب همبستگی گویای شدت رابطه متوسط بین دو متغیر است؛ به عبارتی با افزایش سن، میزان رواداری بین قومیت ها نیز افزایش می یابد، اما رابطه معناداری بین درآمد و رواداری اجتماعی با سطح معناداری ۰/۰۹۳ وجود ندارد.

جدول شماره ۷: آزمون تحلیل واریانس رواداری اجتماعی بر اساس وضعیت تأهل، سطح

تحصیلات، وضعیت شغل و قومیت با رواداری اجتماعی

سطح معناداری	f	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	منبع تغییرات		
					وضعیت تأهل	رواداری اجتماعی	بین گروهی
۰.۱۱۴	۱.۹۹۸	۸۷.۷۸۳	۳	۲۶۳.۳۵۰	بین گروهی	رواداری اجتماعی	وضعیت تأهل
		۴۳.۹۳۳	۳۴۹	۱۵۳۳۲.۶۴۵	درون گروهی		
			۳۵۲	۱۵۵۹۵.۹۹۴	کل		
۰.۴۳۰	۲.۱۹۸	۹۵.۴۵۲	۶	۵۷۲.۷۱۳	بین گروهی	رواداری اجتماعی	میزان تحصیلات
		۴۳.۴۲۰	۳۴۶	۱۵۰۲۳.۲۸۱	درون گروهی		
			۳۵۲	۱۵۵۹۵.۹۹۴	کل		
۰.۰۹۵	۱.۹۹۱	۸۷.۲۱۴	۴	۳۴۸.۸۵۵	بین گروهی	رواداری اجتماعی	وضعیت شغلی
		۴۳.۸۱۴	۳۸۴	۱۵۲۴۷.۱۳۹	درون گروهی		
			۳۵۲	۱۵۵۹۵.۹۹۴	کل		
۰.۸۳۹	۰.۲۸۱	۱۲.۵۲۴	۳	۳۷.۵۷۲	بین گروهی	رواداری اجتماعی	وضعیت قومی
		۴۴.۵۸۰	۳۴۹	۱۵۵۵۸.۴۲۳	درون گروهی		
			۳۵۲	۱۵۵۹۵.۹۹۴	کل		

همان‌طور که مشاهده می‌شود، میزان F مشاهده‌شده وضعیت تأهل برابر ۱/۹۹۸ است که با توجه به درجه آزادی (۳/۳۴۹) و سطح معناداری ۰/۰۵ معنادار نیست. در نتیجه فرض صفر رد نمی‌شود؛ لذا می‌توان با ۹۵ درصد اطمینان بیان داشت که میزان رواداری اجتماعی در بین افراد متأهل، مجرد و مطلقه با یکدیگر برابر است. با توجه به نتایج جدول، میزان F مشاهده‌شده برای سطح تحصیلات برابر ۲/۱۹۸ است که با توجه به درجه آزادی (۶/۳۴۶) و سطح معناداری ۰/۰۵ معنادار است. در نتیجه فرض صفر رد می‌شود و لذا می‌توان با ۹۵ درصد اطمینان بیان داشت که میزان اثر سطح تحصیلات بر

رواداری اجتماعی پاسخ‌گویان با یکدیگر متفاوت است. بنابراین با افزایش سطح تحصیلات، رواداری اجتماعی قومیت‌ها افزایش می‌یابد.

نتایج نشان می‌دهد میزان F مشاهده شده وضعیت شغلی برابر ۱/۹۹۸ است که با توجه به درجه آزادی (۳/۳۴۹) و سطح معناداری ۰/۰۵ معنادار نیست. در نتیجه فرض صفر تأیید می‌شود و لذا می‌توان با ۹۵ درصد اطمینان بیان داشت که میزان رواداری اجتماعی در بین افراد با وضعیت شغلی مختلف (کارگر، کارمند، آزاد و...) با یکدیگر برابر است. همچنین نتایج نشان می‌دهد میزان F مشاهده شده ترکیب قومیتی برابر ۰/۲۸۱ است که با توجه به درجه آزادی (۳/۳۴۹) و سطح معناداری ۰/۰۵ معنادار نیست، و در نتیجه فرض صفر تأیید می‌شود. لذا می‌توان با ۹۵ درصد اطمینان بیان داشت که میزان رواداری اجتماعی در بین قومیت‌های مختلف (فارس، ترک، لر و...) در شهرستان کازرون با یکدیگر برابر است.

جدول شماره ۸: ضریب هم‌بستگی پیرسون: ابعاد دینداری با رواداری اجتماعی

رواداری هویتی	رواداری رفتاری	رواداری عقیدتی	رواداری سیاسی	رواداری اجتماعی	ابعاد دینداری	
					بعد اعتقادی (باور)	بعد مناسکی (عملی)
۰.۲۳۱**	۰.۳۸۸**	۰.۲۷۶**	۰.۲۹۹**	۰.۴۴۹**	ضریب هم‌بستگی پیرسون	
۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	سطح معناداری	
۰.۳۱۰**	۰.۱۵۰**	۰.۱۲۸*	۰.۲۲۱**	۰.۲۹۳**	ضریب هم‌بستگی پیرسون	
۰.۰۰۰	۰.۰۰۵	۰.۰۱۶	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	سطح معناداری	

رواداری هویتی	رواداری رفتاری	رواداری عقیدتی	رواداری سیاسی	رواداری اجتماعی	ابعاد دینداری	
					بعد تجربی (احساسات و عواطف)	بعد پیامدی (رفتاری)
۰.۱۵۹**	۰.۲۴۶**	۰.۳۱۱**	۰.۲۰۸**	۰.۳۴۳**	ضریب همبستگی پیرسون	
۰.۰۰۳	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	سطح معناداری	
۰.۳۳۷**	۰.۱۶۰**	۰.۱۸۲**	۰.۱۶۶**	۰.۲۹۰**	ضریب همبستگی پیرسون	
۰.۰۰۰	۰.۰۰۳	۰.۰۰۱	۰.۰۰۲	۰.۰۰۰	سطح معناداری	

همان گونه که در جدول مشاهده می شود، بین بعد اعتقادی و رواداری اجتماعی و تمامی زیرمؤلفه های آن همبستگی معناداری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد؛ بنابراین فرض صفر رد می شود و می توان گفت بعد اعتقادی قومیت ها با رواداری اجتماعی رابطه معناداری دارد و از آنجا که ضریب همبستگی برابر با ۰/۴۹۹ است؛ این تأثیر نیز مثبت است، یعنی با افزایش میزان بعد اعتقادی دینداری، میزان رواداری اجتماعی در بین قومیت ها افزایش می یابد.

بر اساس جدول مشاهده می شود که بین بعد مناسکی (عملی) دینداری و رواداری اجتماعی با زیرمؤلفه های (سیاسی، رفتاری، هویتی و عقیدتی) همبستگی معناداری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد؛ بنابراین فرض صفر رد می شود. همچنین میزان ضریب همبستگی ۰/۲۹۳ نشانه تأثیر مثبت و رابطه معنادار این بعد بر رواداری اجتماعی است.

بر اساس نتایج بین بعد تجربی (احساسات و عواطف) دینی و رواداری اجتماعی با زیر مؤلفه‌های آن هم‌بستگی معناداری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد؛ بنابراین فرض فرض صفر رد می‌شود؛ با توجه به اینکه ضریب هم‌بستگی ۰/۳۴۳ می‌باشد؛ این تأثیر نیز مثبت است.

نتایج جدول نشان می‌دهد که بین بعد پیامدی (رفتاری) دینداری و رواداری اجتماعی با زیرمؤلفه‌های آن هم‌بستگی معنادار در سطح ۰/۰۱ وجود دارد؛ بنابراین فرض صفر رد می‌شود. همچنین با توجه به میزان ضریب هم‌بستگی ۰/۲۹۰ رابطه مثبت و معنادار است.

با توجه به نتایج ملاحظه می‌شود که بین متغیر مستقل دینداری و ابعاد آن با رواداری اجتماعی و ابعاد آن شرط هم‌بستگی برقرار است.

جدول شماره ۹: ضریب هم‌بستگی بین میزان دینداری با رواداری اجتماعی

متغیر	ضریب هم‌بستگی	سطح معناداری
دینداری با رواداری اجتماعی	۰/۳۴۶	۰/۰۰۱

نتایج جدول شماره ۱۰ نشان می‌دهد بین متغیر دینداری با رواداری اجتماعی هم‌بستگی معناداری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد. بر اساس معیار کوهن میزان ضریب هم‌بستگی (۰/۳۴۶) گویای هم‌بستگی متوسط بین دو متغیر است، اما علامت مثبت هم‌بستگی گویای رابطه مستقیم است، یعنی با افزایش میزان دینداری، میزان رواداری اجتماعی بین قومیت‌ها نیز افزایش می‌یابد.

جدول شماره ۱۰: نتایج رگرسیون خطی برای بررسی
پیش‌بینی‌کننده‌های رواداری اجتماعی

ضریب معناداری	آماره T	ضریب استاندارد	ضرایب غیر استاندارد		
			خطای استاندارد	B	
۰/۰۳	۳/۰۸۵		۰/۷۷۵	۳۲۱/۵۰۶	ضریب ثابت
۰/۰۴۲	۳/۳۲۴	۰/۱۷۸	۰/۱۱۱	۸۲۱/۰۷۹	بعد باور (اعتقادی)
۰/۰۲۱	۳/۰۶۳	۰/۱۵۷	۰/۱۱۴	۳۸۱/۱۲۵	بعد مناسکی (عملی)
۰/۰۳۶	۲/۳۲۱	۰/۱۶۸	۰/۱۰۷	۳۵۴/۰۵۶	بعد تجربی (احساسات و عواطف)
۰/۰۴۵	۵/۰۶۰	۰/۱۵۵	۱/۰۳	۱۹۵/۱۱۲	بعد پیامدی (رفتاری)

با توجه به جدول شماره ۱۱، بعد باور (اعتقادی) بیش از ۱۷ درصد نوسان‌های موجود در رواداری اجتماعی بین قومیت‌ها را تبیین می‌نماید. همچنین ابعاد مناسکی بیش از ۱۵ درصد، تجربی بیش از ۱۶ درصد و پیامدی بیش از ۱۵ درصد نوسان‌های موجود در رواداری اجتماعی را تبیین می‌کنند.

نتیجه گیری

به اعتقاد دورکیم، دین زائیدهٔ مناسک است و از طریق مشارکت در مناسک و مراسم مذهبی، نوعی همدلی پدید می‌آید که سبب تعامل و پیوند میان افراد جامعه می‌شود (همیلون، ۱۳۸۱، ص ۱۷۶). آیین‌های مذهبی مردم را گرد هم می‌آورد و بدین سان پیوندهای مشترک‌شان را دوباره تصدیق می‌کند و در نتیجه هم‌بستگی اجتماعی را تحکیم می‌بخشد. بر اساس نظریه مناسک، شرکت در جشن‌ها، اعیاد و مراسم مذهبی موجب پیوند اجتماعی، کاهش تنش اجتماعی و در نهایت همگرایی و رواداری اجتماعی خواهد شد. دین موجب آرامش روحی، کمک به حل مشکلات و تسکینی برای رنج‌های انسان‌ها است. دین افراد را به صداقت و ارزش‌های اخلاقی سوق می‌دهد؛ چراکه اساس دیانت، ایمان همراه با محبت است. جنبه‌های خودخواهانه و جزم‌اندیشی دینی، راهی برای رواداری ندارد، بلکه توسل به خشونت را برای دینداران تجویز می‌کند، اما جنبه‌های نوع‌خواهانه دین به دنبال تحقق نفس است، نه اطاعت و فرمان‌برداری و القائات؛ بنابراین به دنبال رابطه با هم‌نوع و رواداری است. فرد معتقد، احساس می‌کند در زندگی سراسر مادی، یک نقطه اتکای معنوی وجود دارد و با این تفکر خود را به معبودش وامی‌گذارد و با او احساس آرامش می‌کند. بنابراین این تغییر نگرش موجب احساس نزدیک‌بودن به دیگران، احساس راحتی، نزدیکی به خدا و کمک به حل مشکلات می‌کند. این تعامل و پیوند به نوبه خود می‌تواند عامل کاهش تنش اجتماعی، احساس همگرایی و رواداری اجتماعی تلقی گردد (افروغ، ۱۳۷۳، ص ۱۰۸؛ طباطبایی، ۱۳۸۲، ص ۲۳۱؛ فروم، ۱۳۸۲، ص ۵۱). پاتنام نیز بر این عقیده است که افرادی که دارای شبکه‌های اجتماعی متعدّدند، مداراجو ترند (Erickson & Côté, 2009:52).

بر اساس نتایج، بین میزان باور (اعتقادات) مذهبی و رواداری اجتماعی با $r=0/449$ و $sig=0/000$ رابطه معناداری وجود دارد. در نتیجه فرضیه فوق تأیید گردید؛ یعنی با افزایش مؤلفه اعتقادی دینداری، رواداری اجتماعی نیز افزایش خواهد یافت. وبر معتقد است آموزه‌های مذهبی این‌طور به انسان‌ها وانمود می‌کند که بی‌عدالتی‌های آشکار

جهان‌ظاهری‌اند و بدین ترتیب دین می‌تواند خصلت به‌ظاهر خودسرانه جهان را معنا کند و در واقع توجیه خوش‌بختی و بدبختی را برای انسان‌ها فراهم کند. اعتقادات مذهبی در یک جامعه، ارزش‌ها و هنجارهای گروه را به‌وسیله اضافه کردن بُعد مقدس به زندگی روزمره، تقویت و تحکیم می‌بخشد (کلانتری و حسینی‌زاده، ۱۳۹۴، ص ۳۰).

بر اساس نتایج، بین پابندی به عمل (مناسک) دینی و رواداری اجتماعی $r=0/293$ و $sig=0/000$ رابطه معناداری وجود دارد؛ یعنی با افزایش بعد عمل (مناسکی) دینداری، رواداری اجتماعی افزایش خواهد یافت. این نتیجه هم‌سو با نتایج صابر (۱۳۸۳) و کرمی و همکاران (۱۳۹۱)، اما برخلاف نتایج تحقیق مؤمنی و همکاران (۱۳۹۵) است. از دید مالینوفسکی، مناسک نیرومندترین وسیله یکپارچگی برای گروه‌هایی است که هم‌بستگی آنها متزلزل شده است و بهترین شیوه ترمیم روحیه تضعیف‌شده گروه به شمار می‌آید (همیلتون، ۱۳۷۷). به نظر دیویس، مناسک مذهبی دل‌بستگی افراد را به هدف‌های گروهی تشدید می‌کند و یگانگی اعضای جامعه را با یکدیگر تقویت می‌کند (آرون، ۱۳۸۲).

بر اساس نتایج، بین بعد تجربی (عواطف و احساسات) دینی و رواداری اجتماعی $r=0/343$ و $sig=0/000$ رابطه معناداری وجود دارد؛ یعنی با افزایش بعد تجربی (عواطف و احساسات) دینی، رواداری اجتماعی افزایش خواهد یافت. به اعتقاد مالینوفسکی دین ریشه در فشارها و تنش‌های عاطفی دارد و در بروز مشکلات، انسان‌ها را یاری می‌دهد و آرامش روحی را برای آنها به ارمغان می‌آورد. همچنین آدی می‌گوید دین برای انسان حمایت و تسلی به بار می‌آورد (همیلتون، ۱۳۷۷، ص ۲۰۸). گیریتس نیز می‌گوید دین با نوید غلبه نهایی عدالت در جهان، باعث آرامش روحی و خوش‌بختی در افراد می‌شود (ویلیم، ۱۳۷۷).

بر اساس نتایج، بین بعد پیامدی (رفتاری) دینداری و رواداری اجتماعی با $r=0/290$ و $sig=0/000$ رابطه معناداری وجود دارد؛ یعنی با افزایش بعد پیامدی (رفتاری) دینداری، رواداری اجتماعی افزایش خواهد یافت. بر این اساس دستورالعمل‌های دینی، افراد را به سوی همگرایی و رواداری سوق می‌دهد. جان لاک، جوهر و اساس دیانت را

ایمان معطوف به محبت می‌داند. دیویس نیز معتقد است دینداری عزم افراد را برای رعایت هنجارهای گروهی تقویت می‌کند و بدین وسیله یگانگی افراد جامعه را با اعضای دیگر تقویت می‌کند (همیلتون، ۱۳۷۷).

بر اساس نتایج، بین دینداری و رواداری اجتماعی با $r=0/346$ و $sig=0/000$ رابطه معناداری وجود دارد؛ یعنی با افزایش دینداری و رشد آموزه‌های دینی در بین اعضای قومیت‌ها، رواداری اجتماعی نیز افزایش خواهد یافت. نتایج این پژوهش هم‌سو با تحقیقات بیاتی و همکاران (۱۳۹۷)، صابر و همکاران (۱۳۸۰) و استوفر (Stouffer, 1992) و... بوده است.

نتایج پژوهش مؤید آن است که هرچه سن افراد بالاتر می‌رود، رواداری بیشتر می‌شود. بر اساس فرضیه تماس، رواداری بیشتر در میان مردمی است که با شبکه‌های اجتماعی متنوع سروکار دارند و در موقعیت اجتماعی مختلف حضوری فعال دارند (کوته و دیگران، ۲۰۰۹)؛ با توجه به این فرضیه، بالارفتن سن افراد و حضور در شبکه‌های اجتماعی گسترده و همچنین اشغال پایگاه‌ها و جایگاه‌های اجتماعی مختلف، منجر به تماس‌های گسترده و در نهایت رواداری اجتماعی خواهد شد. نتایج این فرضیه هم‌سو با نتایج تحقیق مؤمنی و همکاران (۱۳۹۵) است. همچنین سطح تحصیلات تأثیر معناداری بر رواداری اجتماعی داشته است؛ یعنی هرچه سطح تحصیلات افراد بالاتر رفته، رواداری اجتماعی آنها در زمینه‌های مختلف نیز افزایش پیدا کرده است. بر اساس دیدگاه پاتنام، تحصیلات را می‌توان سرمایه اجتماعی-فرهنگی دانست که در نهادینه کردن رفتارها و نگرش‌های دموکراتیک نقش بسیار مهمی دارد (Erickson & Côté, 2009). افراد تحصیل کرده به دلیل آشنایی با دیدگاه‌های متفاوت و تجربه‌های زیسته متفاوت، جزم‌اندیشی کمتری دارند و دارای رواداری اجتماعی بیشتری هستند. بنابر تحقیقات گذشته، تحصیلات از عوامل تأثیرگذار بر رواداری اجتماعی بوده است (مؤمنی و همکاران، ۱۳۹۵؛ مقتدایی، ۱۳۸۹؛ جهانگیری، ۱۳۹۰؛ ادیبی سده، ۱۳۹۱؛ Côté & Erickson, Dineen, 2001). همچنین میانگین رواداری اجتماعی در مردان و زنان تفاوت معناداری ندارد؛ به این معنا که رواداری در زنان و مردان یکسان است. این نتیجه برخلاف نتیجه تحقیق

آقابخشی و همکاران (۱۳۹۰) است. پژوهش حاضر مؤید این است که میزان رواداری اجتماعی با توجه به سطح درآمد، وضعیت شغلی و تأهل، در بین پاسخگویان، یکسان است. همچنین نتایج گویای آن است که میزان رواداری اجتماعی با توجه به گروه‌های قومی (فارس، لر، ترک و...) یکسان بوده است. این نتیجه برخلاف نتایج پژوهش‌های ادیبی و همکاران (۱۳۹۱) و رستگار و بهشتی (۱۳۹۲) است که در نتایج تحقیق‌شان بیان کرده بودند رواداری با جامعه‌پذیری قومی و قوم‌مداری رابطه معناداری دارد.

ریشه همه امور به باورها برمی‌گردد. از این رو هرچه باورها قوی‌تر باشد و از کیفیت بیشتری برخوردار باشد، نتایج عملی بهتری خواهد داشت. پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران اجتماعی دو مقوله زیر را در نظر بگیرند:

۱. تقویت نظام‌های باور کنش‌گران اجتماعی
۲. آموزش و فهم دانش دینی و عملیاتی کردن باورهای دینی در رفتار اجتماعی و اشاعه آن در درون جامعه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

۱. آرون، ریمون. (۱۳۸۲). مراحل اساسی در جامعه‌شناسی (مترجم: باقر پرهام)، تهران: نشر نی.
۲. آزاد ارمکی، تقی؛ مهري، بهار. (۱۳۷۷). بررسی مسائل اجتماعی ایران (چاپ اول). تهران: مؤسسه جهاد.
۳. آلپورت، گوردن. (۱۳۷۹). دین و تعصب (مترجم: نازنین شارکنی). مجله کیان، ص ۵۲.
۴. ادیبی سده، مهدی؛ رستگار، یاسر؛ بهشتی، سیدصمد. (۱۳۹۱). مدارای اجتماعی و ابعاد آن بین اقوام ایرانی. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۳(۵۰)، صص ۳۵۳-۳۷۶.
۵. آقابخشی، حبیب‌اله؛ فریدون، کامران؛ نصیرپور، مجید. (۱۳۹۰). شناخت عوامل اجتماعی مؤثر بر سطح تحمل اجتماعی در شهر سراب. فصلنامه پژوهش اجتماعی، ۴(۱۰).
۶. افروغ، عماد. (۱۳۷۳). دین و قشربندی اجتماعی. مجله راهبرد، ۳(۳)، صص ۱۰۴-۱۱۹.
۷. اکبری، حسین؛ و فخاری، روح‌اله. (۱۳۹۶). نقش قومیت در رفتار انتخاباتی اجتماعات چندقومیتی (مورد مطالعه: شهرستان بجنورد). جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۸(۶۶)، صص ۹۰-۷۱.
۸. بشیریه، حسین. (۱۳۷۵). جامعه‌شناسی تجدد ۱. مجله نقد و نظر، ۳(۹)، صص ۷۴-۸۵.
۹. بهشتی، سیدصمد؛ رستگار، یاسر. (۱۳۹۲). تبیین جامعه‌شناختی مدارای اجتماعی و ابعاد آن در بین اقوام ایرانی. مسائل اجتماعی ایران، ۴(۲)، صص ۳۷-۷.
۱۰. پنجه‌بند، سیدیوسف. (۱۳۸۵). بررسی تأثیر خانواده بر میزان اعتماد اجتماعی دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان‌های شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی. دانشگاه تربیت معلم تهران، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جامعه‌شناسی.
۱۱. دیلینی، تیم. (۱۳۸۷). نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی (مترجم: بهرنگ صدیقی و وحید طلوعی، چاپ چهاردهم). تهران: نشر نی.
۱۲. دورکیم، امیل. (۱۳۸۳). صور بنیانی حیات دین (مترجم: باقر پرهام، چاپ اول). تهران: نشر مرکز.

۱۳. ژاندرون، سادا. (۱۳۷۸). تساهل در تاریخ اندیشه غرب (مترجم: عباس باقری). تهران: نشر نی.
۱۴. سراج‌زاده، سیدحسین؛ توکلی، مهناز. (۱۳۸۰). بررسی تعریف عملیاتی دینداری در پژوهش‌های اجتماعی. نامه پژوهش، ۵(۲۱-۲۰).
۱۵. جهانگیری، جهانگیر؛ افراسیابی، حسین. (۱۳۹۰). مطالعه خانواده‌های شهر شیراز در زمینه عوامل و پیامدهای مدارا. فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۲(۴۳)، صص ۱۵۳-۱۷۵.
۱۶. صابر، سیروس. (۱۳۸۳). بررسی رابطه میزان و انواع دینداری با رواداری اجتماعی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی. دانشگاه تربیت معلم تهران، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جامعه‌شناسی.
۱۷. طباطبایی، سیدجواد. (۱۳۸۲). تاریخ سیاسی اندیشه جدید در اروپا. تهران: نشر نگاه معاصر.
۱۸. عسگری، علی؛ شارع‌پور، محمود. (۱۳۸۸). گونه‌شناسی مدارا و سنجش آن در میان دانشجویان دانشکده‌های علوم اجتماعی دانشگاه تهران و علامه طباطبایی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، ۸(۱)، صص ۳۴-۱.
۱۹. فکوهی، ناصر. (۱۳۸۵). فرهنگ ملی، فرهنگ قومی-جماعتی و بازار اقتصاد صنعتی. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۷(۱)، صص ۱۲۶-۱۴۸.
۲۰. فروم، اریک. (۱۳۸۲). روان‌کاوی دین (مترجم: آسن نظریان). تهران: مروارید.
۲۱. کلاتری، عبدالحسین؛ حسینی‌زاده، سیدسعید. (۱۳۹۴). دین، سلامت روان و احساس تنهایی: بررسی نسبت میان میزان دینداری و سلامت روان با احساس تنهایی (مورد مطالعه: شهروندان تهرانی). جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۶(۴)، صص ۴۴-۲۵.
۲۲. کدیور، محسن. (۱۳۷۶). تساهل و تسامح دینی: پویایی و بالندگی یا التقاط و انحراف. کیهان فرهنگی، ۱۳۵(۱)، صص ۴-۱۱.
۲۳. کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۵۹). اصول کافی (ج ۵). قم: انتشارات علمیه اسلامیة.
۲۴. مشیری، مهشید. (۱۳۷۱). فرهنگ زبان فارسی. تهران: انتشارات سروش.
۲۵. مقصودی، مجتبی. (۱۳۸۰). تحولات قومی در ایران، علل و زمینه‌ها. تهران: صاحب کوش.

۲۶. مقتدایی، فاطمه. (۱۳۸۹). بررسی و سنجش میزان مدارای اجتماعی و عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، گروه جامعه‌شناسی.
۲۷. مؤمنی، مریم؛ ایمان، محمدتقی؛ رجبی، ماهرخ. (۱۳۹۵). بررسی جامعه‌شناختی رابطه الگوهای دینداری با انواع رواداری اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه شیراز. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۶(۳)، صص ۳۲۲-۳۴۰.
۲۸. ویلم، ژان پل. (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی ادیان (مترجم: عبدالرحیم گواهی). تهران: نشر تبیان.
۲۹. وارناک، مری. (۱۳۷۹). مرزهای مدارا. به نقل از: مقاله: چند کتاب درباره مدارا. مجله کیان، (۴۵)، ص ۱۹۶.
۳۰. وبر، ماکس. (۱۳۸۲). دین، قدرت، جامعه (مترجم: احمد تدین). تهران: هرمس.
۳۱. همیلتون، ملکم. (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی دین (مترجم: محسن ثلاثی). تهران: ثالث.
۳۲. همیلتون، ملکم. (۱۳۸۱). جامعه‌شناسی دین (مترجم: محسن ثلاثی، چاپ دوم). تهران: تبیان.
33. Stouffer, S. (1992). *Communism, Conformity & Civil Liberties: A Cross-Section of The Nation Speaks Its Mind*. New Brunswick New Jersey: Transaction Publishers.
34. Voget, paul. (2002). Social Tolerance and Education, *Review of Education. Pedagogy and Cultural Studies*, 9(1), pp. 41-52.
35. King, P. (1976). *toleration London*. george allen & unwin.
36. Phelps, E. (2004). *White Students Attitudes towards Asian American Students at the University of Washangton: a study of Social Tolerance and Cosmopolitanism*. Dissertation, New York University.
37. Karpov, V. (2002). Religiosity & Tolerance in the United states & Poland, *Journal for the scientific study of Religion*, (41), pp. 267-288.
38. Glock & Stark. (1966). Dimention of religion commitment. *The measured of religisity*, chapter (8), pp. 279-292.
39. Genia, V., & Shaw, D. G. (1991). Religion, intrinsic-extinsic orientation, and depression. *Review of Religious Research*, (32), pp. 274-283.

40. Johnson R. Byron, and Jang, Sung Joon. (2004). Explaining Religious Effects on Distress Among African Americans. *Journal for the Scientific Study of Religion*, (43), pp. 239-260.
41. Katnik, A. (2002). Religion, Social Class, and Political Tolerance. *International Journal of Sociology*, 32, pp. 14-38.
42. Kobayashi, T. (2010). Social Bridging Social Capital In Online communities: Heterogeneity and Social Tolerance of Online Game Players in Japan. *Journal of Human Communication Research*, (36), pp. 546-56.
43. Côté, Rochelle R. Andersen, R. Erickson, Bonnie. H. (2013). Social Capital and Ethnic Tolerance: the Opposing Effects of Diversity and Competition. In *The Handbook of Research Methods and Applications on Social Capital*, P. 91.
44. Côté, Rochelle R. & Erickson, Bonnie H. (2009). Untangling the Roots of Tolerance How Forms of Social Capital Shape Attitudes Toward Ethnic Minorities and Immigrants. *Journal of American Behavioral Scientist*, (52), pp. 1664-1689.
45. Dennis Y. (2007). Tolerating on Faith: Locke, Williams, and the Origins of Political Toleration. *Doctoral Dissertation, Department of Political Science. Duke University.*
46. Dineen, J. (2001). The Impact of Political Participation on Political Tolerance in America. *Doctoral Dissertations:*
<http://digitalcommons.uconn.edu/dissertations/AAI3004841>.

References

1. A, Raymond. (1382 AP). *Main currents in sociology* (B. Parham, Trans.), Tehran: Ney Publications. [In Persian]
2. Adibi Sadeh, M., & Rastegar, Y., & Beheshti, S. S. (1391 AP). Social tolerance and its dimensions between Iranian ethnic groups. *Journal of Social Welfare*, 13(50), pp. 353-376. [In Persian]
3. Afrough, E. (1373 AP). Religion and social stratification. *Journal of Strategy*, (3), pp. 104-119. [In Persian]
4. Akbari, H., & Fakhari, R. (1396 AP). The role of ethnicity in the electoral behavior of multiethnic communities (Case study: Bojnourd city). *Journal of Applied Sociology*, 28(66), pp. 71-90. [In Persian]
5. Allport, G. (1379 AP). *Religion and prejudice* (N. Sharkani, Trans.). Kian Magazine, p. 52. [In Persian]
6. Aqabakhshi, H., & Fereydoun, K., & Nasirpour, M. (1390 AP). Recognition of social factors affecting the level of social tolerance in Sarab city. *Journal of Social Research*, 4(10). [In Persian]
7. Asgari, A., & Sharepour, M. (1388 AP), Typology of tolerance and its assessment among students of the faculties of social sciences, University of Tehran and Allameh Tabatabai. *Journal of Iranian Cultural Research*, (8), pp. 1-34. [In Persian]
8. Azad Armaki, T., & Mehri, B. (1377 AP). *A Study of Social Issues in Iran* (First Edition). Tehran: Jihad Institute. [In Persian]
9. Bashirieh, H. (1375 AP). Sociology of Modernity 1. *Journal of Naqd va Nazar*, 3(9), pp. 74-85. [In Persian]
10. Beheshti, S. S., & Rastegar, Y. (1392 AP). Sociological explanation of social tolerance and its dimensions among Iranian ethnic groups. *Journal of Social Problems of Iran*, 4(2), pp. 7-37.
11. Côté, Rochelle R. & Erickson, Bonnie H. (2009). Untangling the Roots of Tolerance How Forms of Social Capital Shape Attitudes Toward Ethnic Minorities and Immigrants. *Journal of American Behavioral Scientist*, (52), pp. 1664-1689.

12. Côté, Rochelle R. Andersen, R. Erickson, Bonnie. H. (2013). Social Capital and Ethnic Tolerance: the Opposing Effects of Diversity and Competition. In *The Handbook of Research Methods and Applications on Social Capital*, p. 91.
13. Delaney, Tim. (1387 AP). *Classical Theories of Sociology* (B. Sedighi., & V. Toloui, Trans.). (14th ed.). Tehran: Ney Publications. [In Persian]
14. Dennis Y. (2007). Tolerating on Faith: Locke, Williams, and the Origins of Political Toleration. *Doctoral Dissertation, Department of Political Science*. Duke University.
15. Dineen, J. (2001). The Impact of Political Participation on Political Tolerance in America. *Doctoral Dissertations*: <http://digitalcommons.uconn.edu/dissertations/AAI3004841>.
16. Durkheim, E. (1383 AP). *Basic forms of the life of religion* (B. Parham, Trans.). (1st ed.). Tehran: Markaz Publications. [In Persian]
17. Fekohi, N. (1385 AP). National culture, ethnic-communal culture and industrial economy market. *Journal of Iranian Sociological Association*, 7(1), pp. 126-148. [In Persian]
18. Fromm, E. (1382 AP). *Psychoanalysis and Religion*. (A. Nazarian, Trans.). Tehran: Morvarid. [In Persian]
19. Genia, V., & Shaw, D. G. (1991). Religion, intrinsic-extinsic orientation, and depression. *Review of Religious Research*, (32), pp. 274-283.
20. Glock & Stark. (1966). Dimension of religion commitment. *The measured of religiosity*, chapter 8, pp. 279-292.
21. Hamilton, M. (1378 AP). *Sociology of Religion* (M. Thalasi, Trans.). Tehran: Thaleth. [In Persian]
22. Hamilton, M. (1381 AP). *Sociology of Religion* (M. Thalasi, Trans.). (2nd ed.). Tehran: Tebyan. [In Persian]
23. Jahangiri, J., & Afrasiabi, H. (1390 AP). Study of families in Shiraz on the factors and consequences of tolerance. *Journal of Applied Sociology*, 22(43), pp. 153-179. [In Persian]
24. Jandron, S. (1378 AP). *Tolerance in the History of Western Thought* (A. Bagheri Trans.). Tehran: Ney Publications. [In Persian]

25. Johnson R. Byron, and Jang, Sung Joon. (2004). Explaining Religious Effects on Distress Among African Americans. *Journal for the Scientific Study of Religion*, (43), pp. 239-260.
26. Kadivar, M. (1376 AP). Religious tolerance: dynamism and maturity or eclecticism and deviation. *Kayhan Farhangi*, (135), pp. 4-11. [In Persian]
27. Kalantari, A., & Hosseini Zadeh, S. S. (1394 AP). Religion, mental health and feeling of loneliness: A study of the relationship between religiosity and mental health with feeling of loneliness (Case study: Tehran citizens). *Journal of Applied Sociology*, 26(4), pp. 25-44. [In Persian]
28. Karpov, V. (2002). Religiosity & Tolerance in the United states & Poland, *Journal for the scientific study of Religion*, (41), pp. 267-288.
29. Katnik, A. (2002). Religion, Social Class, and Political Tolerance. *International Journal of Sociology*, 32, pp. 14-38.
30. King, P. (1976). *Toleration*. London. george allen & unwin.
31. Kobayashi, T. (2010). Social Bridging Social Capital In Online communities: Heterogeneity and Social Tolerance of Online Game Players in Japan. *Journal of Human Communication Research*, (36), pp. 546-56.
32. Koleyni, M. (1359 AP). *Usul Kafi*. (vol. 5). Qom: Islamic Scientific Publications. [In Persian]
33. Maghsoudi, M. (1380 AP). *Ethnic developments in Iran, causes and contexts*. Tehran: Sahib Kowsar. [In Persian]
34. Mo'meni, M., & Iman, M. T., & Rajabi, M. (1395 AP). Sociological study of the relationship between religiosity patterns and types of social tolerance among students of Shiraz University. *Journal of Culture in the Islamic University*, 6(3), pp. 322-340. [In Persian]
35. Moshiri, M. (1371 AP). *Persian dictionary*. Tehran: Soroush Publications. [In Persian]
36. Muqtada'ei, F. (1389 AP). *Assessing and measuring the degree of social tolerance and social and cultural factors affecting it*. Master Thesis in Sociology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Faculty of Economics and Social Sciences, Department of Sociology. [In Persian]

37. Panjehband, S. Y. (1385 AP). *Investigating the effect of family on the level of social trust of third year high school students in Tehran*. Master Thesis in Social Science Research. Tehran Teacher Training University, Faculty of Social Sciences, Department of Sociology. [In Persian]
38. Phelps, E. (2004). *White Students Attitudes towards Asian American Students at the University of Washington: a study of Social Tolerance and Cosmopolitanism*. Dissertation, New York University.
39. Saber, S. (1383 AP). *Investigating the relationship between the amount and types of religiosity and social tolerance*. Master Thesis in Sociology. Tehran Teacher Training University, Faculty of Social Sciences, Department of Sociology. [In Persian]
40. Serajzadeh, S. H., & Tavakoli, M. (1380 AP). *Investigating the operational definition of religiosity in social research*. *Nameh Pajouhesh*, 5(20-21). [In Persian]
41. Stouffer, S. (1992). *Communism, Conformity & Civil Liberties: A Cross-Section of The Nation Speaks Its Mind*. New Brunswick New Jersey: Transaction Publishers.
42. Tabatabaei, S. J. (1382 AP). *The Political History of New Thought in Europe*. Tehran: Negahe Mo'aser Publications. [In Persian]
43. Voget, paul. (2002). Social Tolerance and Education, *Review of Education. Pedagogy and Cultural Studies*, 9(1), pp. 41-52.
44. W, Jean Paul. (1377 AP). *Sociology of Religions* (A. Gowahi, Trans.). Tehran: Tebyan Publications. [In Persian]
45. Warnack, M. (1379 AP). *Boundaries of tolerance. Quoted from: Article: Several books about tolerance*. *Kian Magazine*, (45), p.196. [In Persian]
46. Weber, M. (1382 AP). *Religion, Power, Society* (A. Tadayon Trans.). Tehran: Hermes. [In Persian]